

HÁLÓ Krisztián¹

Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Regionális
Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola

University of Pécs Faculty of Business and Economics, Doctoral School of
Regional Policy and Economics

NÉPESSÉGVÁLTOZÁSOK ÉS EZEK GAZDASÁGI VONATKOZÁSAI AZ ORMÁNSÁGBAN 1869-TŐL 2011-ig

POPULATION CHANGES AND THEIR ECONOMIC
ASPECTS IN ORMANSAG FROM 1869 TO 2011

Abstract

An essential part of the socio-economic situation and understanding of a given geographical area is the complex knowledge of the population living in the area, even through historical perspectives. The composition, number and religious and ethnic composition of the Population of the territory among the Drava River and the Ormansag also provide excellent ground for further studies. Although the subject is rich, it is worth further work with a fresh and new approach and as a basis for further research.

From the decade before the turn of the 20th century to the present day, a number of significant changes have taken place in the ethnic-demographic structure of the population, the reasons for which can be considered as traditional (exodus and resettlement/resettlement) in the same way as the „one child method” whose economic role is worth displaying in itself.

Through population changes, the main directions of economic development of Ormansag can be demonstrated, as well as its challenges and limitations over a specified period of time. The most important question is how population changes took place and what economic consequences they had. To demonstrate this, the author compares data on population numbers and compositions taken from the censuses of the period under investigation with the economic characteristics of the periods preceding and following periods showing significant changes in these data.

Kulcsszavak: Ormanság, demográfia, népesség, statisztika, foglalkoztatottság, népesedés.

Keynotes: Ormansag, demography, population, statistics, employment, population.

¹ PhD hallgató/PhD student; halo.krisztian@tkk.pte.hu

1. Bevezetés

Amennyiben történelmi távlatokban demográfiaileg és népességét tekintve sajátos területet keres valaki, akkor jó helyen jár azt Ormánságban, melyet Wágner László szavainál érzékletesebben nem is lehetne bemutatni: „ORMÁNSÁG, hangulata van ennek a szónak. Egyszerre jelent 43 falut, népcsoportot, leűnt kultúrát, múltat és jelent, erdőket, holtágakat, halódó tájat, elsorvadást. Sokan csak, mint földrajzi fogalmat használják, de ennél sokkal több. Lehatárolható ugyan egy terület Drávafoktól Drávaszabolcsig, Kákicstól a Drávaig, de jelenti az itt élt embereket, kultúrájukat, évszázados harcaikat a folyóval, folyószabályozás után a megváltozott körülményekhez való alkalmazkodást, a nagybirtok szorításának következményeit, a határközelség hátrányait, a rendszerváltozás utáni elsorvadást, a kitörési lehetőségek keresését.”¹

A területet tárgyaló szakirodalom igen nagy, így semmi meglepő sincs benne, hogy akár már magának a területnek a lehatárolásával is komoly akadályokba ütközhetünk (az előbbieken megadott sarokpontok ellenére is). E gazdag szakirodalom segíteni fogja a szerzőt a térség meghatározásában, amely után meg lehet részletesen vizsgálni a települések népesedési adatait. E vizsgálat alapját a Központi Statisztikai Hivatal népszámlálási adatai adják, melyek alapján felrajzolásra kerül a térség településeinek népességváltozása és foglalkoztatási adatai.

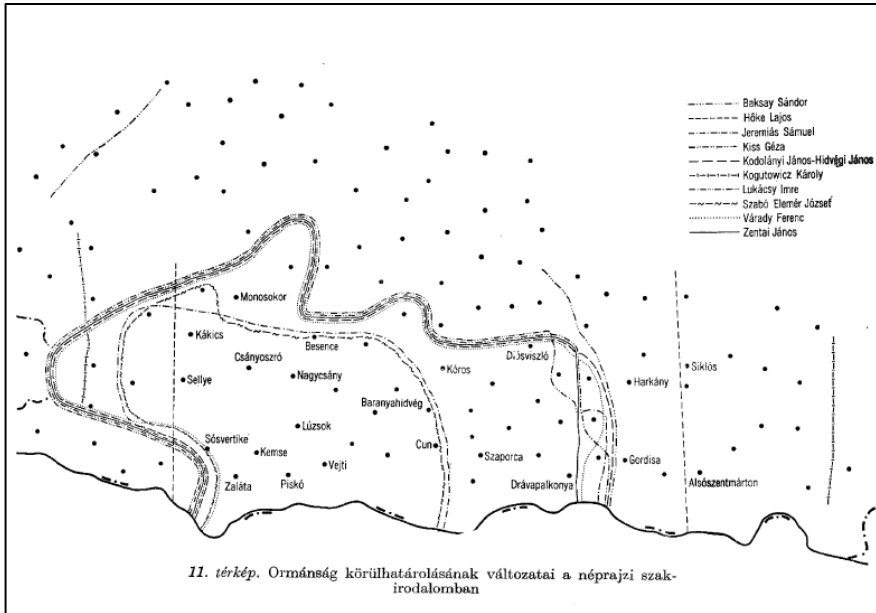
A szakirodalom vizsgálata után a szerző feltételezése szerint a térség XIX. század végi színmagyar, református vallású és főleg mezőgazdaságból élő lakossága napjainkra jelentős mértékben kicserélődött a lakosság számának csökkenése mellett.

2. A térség lehatárolása

Először magát a területet kell lehatárolni, mellyel foglalkozom a továbbiakban. A klasszikusnak tekinthető definíció Lukácsy Imre diósvizslói református lelkészhez köthető, aki 1907-ben adta ki Pécssett az Ormánság népe című munkáját, ebben a három ismerv, amely szerint meghatározta² az Ormánságot alkotó településeket: „nyelve magyar, vallása református, női viselete pedig a kebél (bikla)³.”

Az ő definíciója alapján az Ormánság települései a következők: Drávafok, Markóc, Bogdása, Drávaiványi, Marócsa, Kákics, Okorág, Mónosokor (ma Okorág része), Sellye, Sósvertike, Zaláta, Piskó, Kemse, Kiscsány, Oszró, (ma a kettő összeolvadása lévén Csányoszró), Nagycsány, Besence, Magyarmecske, Rónádfa (ma Göngyfa), Újmindszent, Czinderybogád (összeolvadásuk után ma Bogádmindszent), Páprád, Vajszló, Sámód, Baranyahídvég, Lúzsok, Hirics, Vejtí, Kémes, Szaporca, Tésenfa, Kísszentmárton, Cún, Adorjás, Kórós, Rádfalva, Drávapiski, Drávaszerdahely, Drávacsepely, Drávacsehi, Kovácshida, Drávaszabolcs, Drávapalkonya, Márfa, Diósvizsló.

Persze mások is igyekeztek lehatárolni a kérdéses területet, a 70-es évek végéig napvilágot látott és jelentősebb kísérleteket 1978-ban Zentai János gyűjtötte össze és ábrázolta egy szemléletes térképen.

1. térkép. A térség lehatárolásának kísérletei

Map 1. Attempts to delimit the area

Forrás: Zentai (1978)

1991-ig azonban érdemben és alapjaiban senki nem kérdőjelezte meg Lukácsy lehatárolását, azonban ekkor Kiss Z. Géza Ormánsági változások című művében teljesen új szempontokat emel be a terület meghatározásába.⁴ Egyrészt kifejti, hogy a történeti és kizárólag néprajzi alapú tipizálás már nem állja meg a helyét, másrészt felveti annak lehetőségét, hogy az Ormánság területét elsősorban természetföldrajzi értelemben ki kellene szélesíteni és új egységként kezelni. Ez az egység pedig Kiss szerint csak a Dráva völgye lehet. Ahogy kifejti a Dráva az, ami partjai mentén ugyanolyan feltételeket teremtett az ott lakók számára, országhoz, nemzetiséghez vagy felekezethez való hovatartozástól függetlenül. Párhuzamokat fed fel a verőcei Podravina és az Ormánsággal szomszédos délnyugat-somogyi községek horvátjainál. Vagy megemlíti például, hogy az Ormánságtól északra elterülő Okor-vidék és a Hegyföld Ormánsághoz nem tartozó katolikus községei is részben az ormánsági nyelvjárást beszélik, sőt vannak olyan nyomok, amelyek az onnan délkeletre elhelyezkedő (délszláv környezetben is) ősi nyelvjárásukat őrző Gordisa, Matty irányába mutatnak.

Az Ormánság nyugati részét nevezik Okorvidéknek, keleti szélét Bőköznek, középső részét Ormányköznek vagy egyszerűen Ormánynak.⁵

3. A lakosságszám változása

3.1 A XIX vége Ormánsága

Kiss Géza Kákicsi református lelkész, mint kortárs, a térségről írt könyvében így írja le: „Baranya délnyugati szögletében, két községet Somogyból is kikerítve, 45 halódó, színmagyar falucska tekint ki a nagyvilágba: meglátja-e valaki? Olyan kicsi, hogy két nagyobb községet leszámítva 40–80 háznál egy-egy falucska többet nem számlál...”⁶ Szemléletes kép és rögtön két fontos ismérvet is elmond a területről: aprófalvas és színmagyar. Az 1869-es népszámlálás adataiból készített táblázat ezeket az állításokat bizonyítja is.

Az Ormánság településeinek nagy részét adó két járás falvainak átlagos lakosságszáma, szintén az 1869. évi népszámlálás adatai alapján a következő volt: a Siklósi járás esetében: 644 fő, míg a Szentlőrinci járásban: 485 fő, ellenpéldaként érdemes hozni Csongrád megye Tiszáninneni járását⁷ a maga 2486 fős átlagos településméretével.

A színmagyar összetételre jó példa a lakosság vallási hovatartozása, melyet szintén az 1. táblázat tartalmaz: a terület falvainak nagy részében elsősorban vannak a református vallásúak (e megállapítás alól csak Tésenfá kivétel, ahol egy református sem lakott ekkoriban). Az adott korszakban pedig a reformátusok döntő többsége magyar nemzetiségű volt. Az Ormánság településeinek nagy részét adó két járás falvainak átlagos lakosságszáma, szintén az 1869. évi népszámlálás adatai alapján a következő volt: a Siklósi járás esetében: 644 fő, míg a Szentlőrinci járásban: 485 fő, ellenpéldaként érdemes hozni Csongrád megye Tiszáninneni járását⁷ a maga 2486 fős átlagos településméretével.

A színmagyar összetételre jó példa a lakosság vallási hovatartozása, melyet szintén az 1. táblázat tartalmaz: a terület falvainak nagy részében elsősorban vannak a református vallásúak (e megállapítás alól csak Tésenfá kivétel, ahol egy református sem lakott ekkoriban). Az adott korszakban pedig a reformátusok döntő többsége magyar nemzetiségű volt.

1. táblázat. A települések népességszáma az 1869. évi népszámlálás szerint (fő)

Table 1. Data from the census of 1869

Településnév	Lakosság	Református	Katolikus
Drávafok	1126	746	341
Markóc	266	208	51
Bogdása	993	679	301
Iványi	648	553	86
Marocsa	311	279	28
Kákits	508	450	36
Okorág	442	417	18
Monosokor	212	61	142
Sellye	1558	816	694
Sorvertike	481	432	30
Zalata	856	730	108
Piskó	283	251	28
Kemse	352	241	105
Kis-Csány	629	569	25
Oszró	595	538	32
Nagy-Csány	321	280	37
Besence	332	297	35
Magyar-Mecske	566	471	84
Rodánfa	304	259	37
Új-Mindszent	268	149	113
Cinderi-Bogád	219	164	33
Páprád	345	193	145
Vajszló	1187	866	273
Sámod	350	306	44
Hidvég	479	405	56
Luzsok	393	334	42
Hírics	644	476	151
Vejtű	475	386	88
Kémes	454	431	13
Szaporca	558	455	58
Tésenfa	646		638
Kis-Szent-Márton	439	376	53
Cun	517	421	92
Aderjas	311	264	46
Kőrös	683	546	130
Rád	618	546	63
Drávapiski	572	500	61
Szerdahely	409	383	24
Csepely	456	441	11
Cschi	426	371	47
Kovácsbida	364	338	19
Dráva-Szabolcs	510	439	68
Dráva-Palkonya	687	630	52
Márfa	270	270	
Viszló	686	621	48

Forrás: KSH.

A térség foglalkoztatási viszonyait tradicionálisan a mezőgazdaság határozta meg, a természeti környezet adta lehetőségek szabták meg a megélhetéshez szükséges javak megteremtésének módját. Jó példa erre az „ormákon” (magaslatokon), halászhelyek közelében létesült települések elhelyezkedése.⁸ A Dráva későbbi szabályozása előtt a mezőgazdasági művelés alá vonható területek nagy része alkalmatlan volt a szántóföldi gabonatermesztésre, a kanyargós Dráva tartósan a partélhez közel folyt, ráadásul gyakran ki is áradt, méghozzá úgy, hogy a víz akadálytalanul szétterült a széles ártéren, és ezért az elöntés sekély és tartós maradt. Ez viszont kitűnő alapot teremtett ahhoz, hogy az ártéri gazdálkodás legyen a jellemző: a halban és vadban gazdag ártér adta a halászat, vadászat alapját, ahogy a gyűjtögetés is jellemző volt (bogyók, sulyom, gomba, tojás és hasonlók)⁹ ezek mellett nagy jelentősége volt az ártéri gyümölcsészetnek is.¹⁰

A mocsaras terület kedvezett a magyar szürke marha és a mangalica sertés tartásának is, így az állattartás is a megélhetés fontos pillére volt.

A térség (leginkább) kistelepülésein ekkorra, az önfenntartás érdekében szükséges együttműködések mellett megjelentek a tradicionális közösségek mindegyikére jellemző egyéb közösségi terek is: családi, rokoni, baráti vagy szomszédügyi kötelékek, a tér közös használatából eredő kapcsolatok, valamint a vallás és az ünnepek összetartó ereje.

3.2 Egykézés

A terület lakosságszámát olyan demográfiai tényezők befolyásolták, mint Trianon, a világháborúk, majd az 1960-as és 1970-es évek iparosításának következményei, ahogy a rendszerváltozás és az azóta eltelt évtizedek eseményei (például az ipar leépülése, a mezőgazdaság átalakulása), azonban e tényezők bemutatása egy másik írás tárgya.

A XIX. és XX. század fordulójának jelentős népeségalkító tényezője volt ugyanis az úgynevezett egykézés, vagyis az a sajátos szokás, hogy a párok csak egy gyereket vállaltak. Andorka Rudolf szerint „az első társadalmi problémák és demográfiai jelenségek közé tartozik, amelyek a közvélemény és a társadalomtudomány érdeklődését felkeltették.”¹¹ Ráadásul egyik iskolapéldája az Ormánság. Hölbling Miksa Baranya vármegyei főorvos már 1845-ben felhívta a figyelmet a megyében gyakorolt születéskorlátozásra egy jelentésében, leírva ráadásul több olyan tényezőt, melyet később az egykézés okaiként többen is megemlítettek: „de ezen kívül nálunk még egy más ok forogván fönn, melly akadályozza a népesség növekedését, és ez nem egyéb mint a következő: legtöbb magyar helységeinkben szégyennek tartják a menyecskék, ha ők házasságuk első 4 sőt 10 évében szülnék, aztán a legegészségesebb és legerősebb asszony is ritkán szül többet 2 gyermeknél a t. lelkészek és kerületi orvos urak bizonyítása és köztudomás szerint Sok menyecske szépségének fönntartása végett akadályozza titkos és bűnös módon a szülést, sokat pedig a szegénység visz arra, minthogy tudniillik egy

fél telken sokszor 3-4 család is kénytelen élélni.”¹² Höbling megállapításai azonban ekkor még nem kaptak nagy nyilvánosságot, az 1869-től folyamatossá váló népszámlálások eredményei kellettek ahhoz, hogy komolyabb diskurzus alakuljon ki pár évtizeddel később a témáról. Gróf Széchényi Imre Somogy megye főispánja a birtokos parasztság erősebb születéskorlátozására,¹³ Buday Dezső Baranya vármegyei árvaszéki ülnök a jelenség térbeli sajátosságaira és a háttérben meghúzódó okok között a birtokaprózódástól való félelemre és a fényűzés iránti igényre,¹⁴ valamint Nógrády László, a Gyermektanulmányi Társaság elnöke a korai házasságokra és a születés-korlátozás szokásának terjedésére¹⁵ hívta fel a figyelmet.

A Horthy-korszakban aztán egyértelműen még nagyobb figyelmet kapott a téma, ennek köszönhetően jelentős irodalma alakult ki, melyekből néhányat ki is emelnék. A később legtöbbet hivatkozott művek időrendi sorrendben: Kodolányi János 1927-ben írt, „A hazugság öl” című memorandumja, Fülep Lajos Pesti Naplóban 1929-ben megjelent cikksorozata,¹⁶ majd Illyés Gyulának a Nyugatban 1933-ban leközölt Pusztulás című esszéje. Hidvégi János vajszlói orvos Hulló magyarság című kötete 1938-ban látott napvilágot, melyben Hidvégi szintén ír az egykézés gazdasági, valamint erkölcsi okairól, azonban ezek mellett igen érdekes történelmi és nemzetközi kitekintést tesz a gyermekvállalás és születésszabályozás kérdéskörében.¹⁷

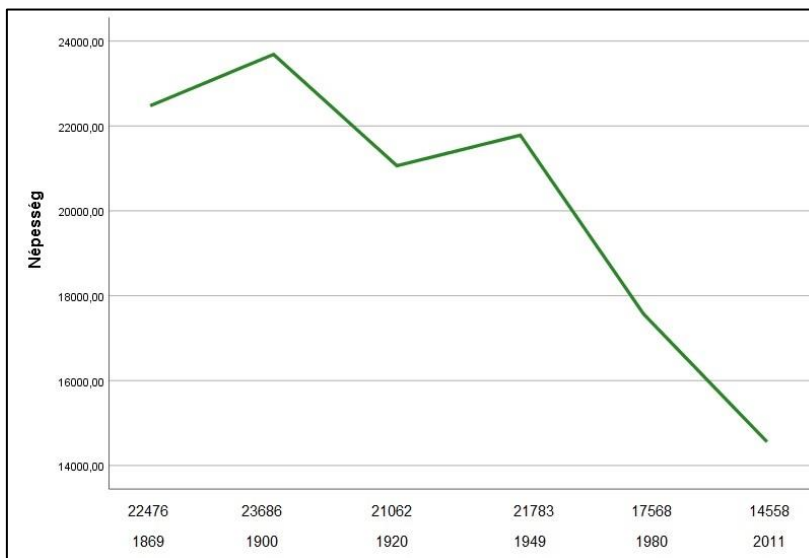
Az előzőekben már láthattuk, hogy az egykézés legfontosabb okai között a birtokosztódástól való félelem, a református gazdagarasztás önzése és a női hiúság¹⁸ jelent meg, illetve érdemes még megemlíteni az egygyermekes családok katonai szolgálat alóli mentességét is. Azonban ezek inkább toposzok voltak, még ha van is igazságtartalmuk. Ragadics Tamást idézve, a háttérben húzóóó valóóó okok sokkal hagyományosabbak és érthetőbbek voltak, melyek közül a legfontosabb: jelentős törés következett be a 18-19. században az Ormánság lakóinak életében. Az úrbéri rendezést és a jobbágyfelszabadítást követően a közös használatú vizek, nádasok, erdők és legelők a földesurak kezébe, az ormánsági falvak pedig a „nagybirtokok halálgyűrüőőjének szorításába” kerültek, ezzel pedig az itt élők elveszítették mindazt, ami addigi létalapjukat jelentette. Ezek a viszonyok hívták életre a tájegység lakóinak sorsát kíméletlenül meghatározó magatartásformák terjedését.¹⁹ Buday jóval korábban, de szintén hasonlóan nyilatkozik. Szerinte nem véletlen, hogy Baranyában terjedt el legelőbb az egyke, hogy a magyar járásokban, amelyek síkon helyezkednek el és rossz legelőik, vízhiányuk miatt nem űzhetnek igazi állattenyésztést, ezért a szemtermelésre vannak utalva. Nem véletlen, hogy a vasút mellett sehol sem egykések a falvak, hogy először az erősebb igényű, nagyobb műveltségű reformátusok között terjedt el és azután kezdte ki a katolikus vallású falvakat valamint, hogy a magyarok között terjedt el jobban.²⁰

Koloh Gábor 2018-as doktori disszertációja a születésszabályozás kérdésén keresztül vizsgálja az egykézést és kutatási eredményei segítségével

igazolja, vagy cáfolja a többi témába vágó írás megállapításait. E mellett okokban és időben is pontosabban helyezi el a jelenséget: A születésszabályozás kialakulását a XVIII. század utolsó évtizedénél néhány évtizeddel korábbra helyezi el és a Mária Terézia-féle úrbérrendezésnek a születéskorlátozásra gyakorolt szerepét hangsúlyozza ugyan, de nem elsősorban a birtokmegosztási eljárás, hanem a nagycsaládi együttélési forma átalakulásának hatását említi okként. A társadalmi csoportok vizsgálata igazolta számára, hogy először a birtokos réteg körében terjedt el a születéskorlátozás, amely erősebben nyilvánult meg a negyedtelkeseknél, mint a negyedteleknél nagyobb birtokos családoknál. A birtoköröklési mechanizmusok vizsgálatával például sikerült kimutatnia Vajszlón a nagycsaládi együttélés működésének a 19. századi nyomait. A nem birtokos és betelepülő családfők esetében a születésszabályozás gyakorlatának fokozatos időbeli átvétele helyett a folyamatos alkalmazkodást hangsúlyozza, ahogy a helyben gyakorolt születésszabályozásnak, mint kulturális normának az erősségét is.²¹

4. Kutatási adatok

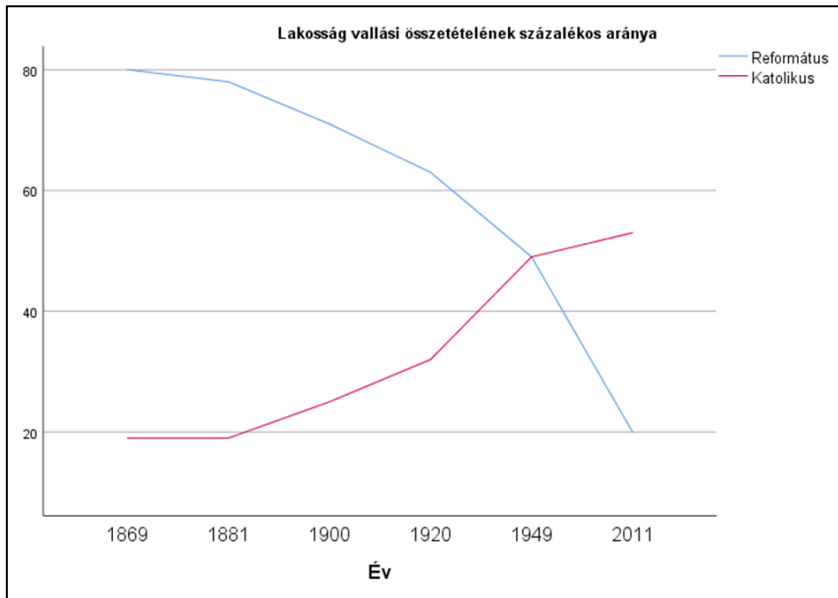
A népességváltozás számszerűsítésére települési szinten kigyűjtésre kerültek a népszámlálások adatai az 1869-estől a 2011-esig. A lakosságszám mellett bekerült a gyűjtésbe a vallási megoszlás is, illetve ahol elérhető volt ott az etnikai adatok közül a cigányság lélekszáma, illetve a foglalkoztatási adatok is.

1. ábra. Az összlakosság változása.

Figure 1. The change in the overall population. *Adatok forrása: KSH*

A terület lakosságának összlétszáma az elmúlt 150 évben, két időszaktól eltekintve, folyamatosan csökkent, 2011-re mindössze az 1869-es 65%-át éri el. Települési szinten elemezve (a 2. táblázat ebben segítséget nyújt) megállapítható, hogy a városok (Sellye és Vajszló) kivételével mindössze három olyan település volt (Kémes, Drávaszabolcs és Diósvizlő) a vizsgált 45-ből, amelyek nem csökkent a lakosságszáma. Az aprófalvas jelleg megmaradt.

2. ábra. A lakosság vallási összetételének változása.

Figure 2. Change in the religious composition of the population.

Adatok forrása: KSH

A lakosság vallási összetételének változását a 2. ábra,²² valamint az 1. és 2. táblázat számadatai mutatják be. A katolikusok folyamatosan teret nyertek a reformátusokkal szemben, a fordulópont a második világháború után következett be, ekkor volt egyenlő a reformátusok és katolikusok aránya, majd utóbbiak napjainkra jelentős többségbe kerültek. Ez alól Márfa kivétel, ahol még református többség van, illetve Drávaszerdahely, ahol 60 református és 61 katolikus lakos volt, tehát majdnem egyenlő a számuk.

Miután a lakosság etnikai hovatartozására vonatkozó adatok több népszámlálásnál is hiányoztak e helyütt érdemes elemezni azt is. Az Ormánság magyar lakossága tradicionálisan református volt, ebből következően a reformátusok fogyása a magyar lakosság fogyását is jelentette. Egyenes arányosságot ugyanakkor hiba lenne feltételezni a kettő között, ugyanis az újonnan betelepülő katolikusok között is volt magyar etnikumú. A meglévő adatok ugyanakkor a magyarok fogyására vonatkozó feltételezés helyességét erősíti: 1900-ban a cigányság aránya 0,04% volt, a magyarság

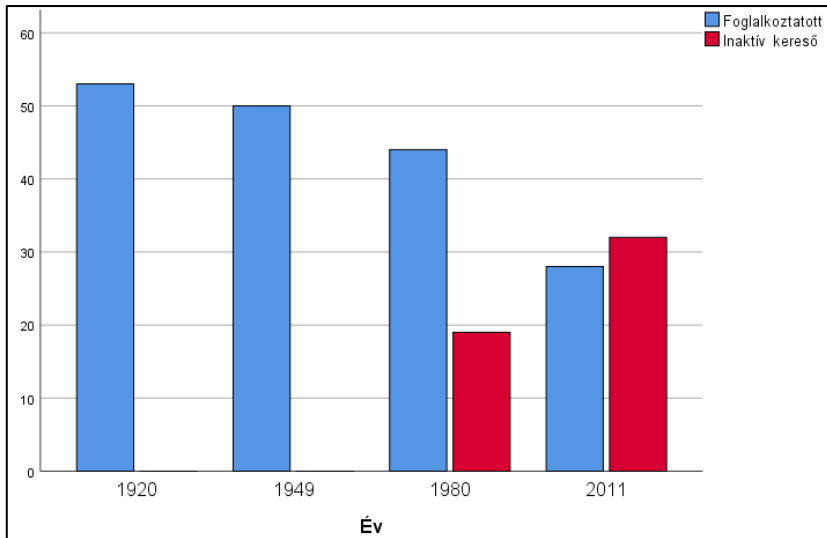
98%-val szemben, míg 2011-re ez az arány 14%-ra módosult a 94%-al²³ szemben.

1. táblázat. A települések népességszáma az 2011. évi népszámlálás szerint.

Table 1. Data from the census of 2011. *Forrás: KSH.*

Név	Lakosság	Református	Katolikus	Magyar	Cigány	Foglalkoztatott (%)	Munkanélküli (%)	Inaktív kereső (%)
Drávafook	485	121	302	394	130	33,2	9,1	30,3
Markóc	64	27	26	64	15	32,8	12,5	25
Bogdása	276	26	125	210	67	34,4	6,5	33,3
Drávaiványi	189	22	92	164	131	18	11,1	33,3
Marócsa	91	26	62	91	36	23,1	3,3	35,2
Kákics	218	39	108	215	41	25,7	8,3	37,2
Okorág	164	39	74	142	49	24,4	13,4	32,9
Sellye	2783	564	1240	2404	89	40,5	6,5	33,1
Sósvertike	173	14	144	172	26	27,7	9,8	35,8
Zaláta	248	68	139	224	17	18,5	9,3	50,8
Piskó	247	23	218	244	147	23,1	26,3	19,4
Kemse	59	17	27	59	4	40,7	5,1	35,6
Csányoszló	679	238	332	620	80	35,2	6,9	34,3
Nagycsány	147	29	77	145		24,4	13,4	32,9
Besence	113	19	61	113	22	27,4		36,3
Magyarmecske	313	85	182	279	62	25,2	12,1	27,8
Gyöngyfa	136	21	74	130	50	13,2	25	22,1
Bogárdmindszent	418	39	283	399	164	33,7	11	26,8
Páprád	157	19	98	149	8	33,8	15,9	33,1
Vajszló	1812	341	1072	1691	101	37,5	7,5	30,7
Sámod	185	26	122	174	51	31,9	14,1	37,3
Baranyahídvég	188	38	123	186	68	31,9	9,6	31,9
Lúzsok	220	27	134	210	27	23,2	8,2	25
Hirics	237	20	129	232	108	15,6	9,3	26,2
Vejti	167	50	90	166	23	24	3,6	40
Kémes	485	132	240	441	4	30,9	8,7	34,4
Szaporca	233	58	124	221	15	25,3	8,2	35,2
Tésenfalva	193	46	133	193	9	26,9	12,4	34,7
Kisszentmárton	236	54	158	236	55	33,9	7,6	26,3
Cún	245	47	145	229	34	15,9	1,2	46,1
Adorjás	181	31	139	181	131	28,7	11,6	25,4
Kórós	226	23	149	224	23	23	14,6	24,8
Rádfalva	192	20	82	139	16	25,5	17,2	28,6
Drávapiski	86	16	59	86	20	16,3	23,3	34,9
Drávaszerdahely	183	60	61	164	4	34,4	8,7	31,1
Drávacsepely	205	37	82	194	15	29,3	8,3	38,5
Drávacsehi	199	31	109	194	26	22,1	10,1	35,2
Kovácshegy	268	56	126	255	22	27,2	12,7	28,7
Drávaszabolcs	688	172	260	627	44	36,2	5,7	34,4
Drávapalkonya	270	41	148	230	53	21,1	15,9	28,5
Márfa	194	97	56	185		37,6	8,2	25,3
Diósvizlő	705	165	332	652	98	29,9	15,7	28,5

A foglalkoztatottak számát érdemes még vizsgálat alá vetni. Napjainkra az 1920-as nagyjából 55%-os átlag folyamatos csökkenéssel 30% környékére süllyedt. Illetve nagyon magas az inaktív keresők aránya is, a 2000-es évek második évtizedére meghaladta a 30%-ot. Erről a változóról először 1970-ből van adatunk, akkor még 15% alatt volt.

3. ábra. Foglalkoztatottak és inaktív keresők százalékos aránya.

Figure 3. Percentage of employed and inactive earners..

Adatok forrása: KSH

5. A 2000-es évek elejének Ormánsága

A gazdasági tevékenységek jellege sokat változott: a mezőgazdaság még mindig a térség meghatározója, bár kevesebb embert foglalkoztat, a háztáji és ártéri gazdálkodás pedig szinte teljesen eltűnt, előbbi feltámasztására az elmúlt években vannak csak próbálkozások, például az Ormánság Alapítvány tevékenysége a gyümölcsészet területén.

A már bemutatott természetközeli és fenntartható gazdálkodási struktúra, mely a XIX. század végén még jellemző volt, napjainkra teljesen átalakult és komoly kihívásokkal kell szembenéznie. A XX. század folyamán a térség vízfolyásainak és belvízcsatornáinak vízszintje, az elhibázott vízszabályozásnak köszönhetően, lesüllyedt és az egykor bővízű vízfolyásokkal szabdalt, ritka és gazdag élővilágnak otthont adó táj képe helyett most egy kiszáradó térség látványa tárul elénk. E folyamat következményeként a tájhasználat is teljesen átalakult. Az egykor gyümölcsösként, legelőként, erdőműveléssel vagy halászással hasznosított területek helyett iparszerű és extenzív szántóművelés jelent meg. Ez azonban

csak a népesség kis hányada számára biztosít megélhetést, a helyzetet pedig tovább rontotta, hogy a lakosság önellátása is megszűnt.²⁴

A térség jelenlegi helyzetét Reményi Péter vázolja fel²⁵ egy SWOT analízisben:

Erősségek:

- A Dráva, mint vízgazdálkodási erőforrás.
- A termőföld, mint tőke.
- Az eddigi együttműködések során kiforrott közös cselekvési módszerek és mechanizmusok.
- Az Ormánság, mint biogeográfiai egység igen erős regenerációs képessége.
- Gazdag biológiai alapok a gazdálkodáshoz.

Gyengeségek:

- A földtulajdon és a termelőeszközök egyenlőtlen eloszlás, a termőföld „külső” tulajdonosok kezébe kerülése.
- Lakóhelyétől és közösségétől elidegenedett lakosság.
- A lakosság szociális helyzete, alacsony iskolai végzettsége, alacsony szakképzettsége.
- A helyi társadalom elöregedése.
- A térség adottságaihoz nem illeszkedő termelési szerkezet.
- A helyi termelés és a helyi fogyasztás szétválása
- Fejletlen infrastruktúra, elmaradott közút és vasúthálózat, közlekedési nehézségek.
- Gazdasági elzártság, határátkelőhelyek hiánya.
- Helyi pénztőke hiánya.
- A térség és problémáinak ismeretlensége a politikai döntéshozók és az ország közvéleménye előtt.

Lehetőségek:

- A Drávának a térség vízgazdálkodásában betöltött aktív szerepének visszaadása.
- A vidékfejlesztéssel foglalkozó civil szervezetek nagy aránya.
- A látens középosztály aktivizálása.
- Új piaci kapcsolatok.

Veszélyek:

- Még több termőföld idegen kézbe kerülése.
- A külső tőke túl erőteljes megjelenése, a helyi lakosok kiszorulása a vállalozási lehetőségekből.
- Rossz helyre kerülnek a fejlesztési források, támogatások.
- EU szabályozások megjelenése, a gazdálkodás központi vezérlése.
- A természeti erőforrások kiárusítása.
- Piaci bizonytalanság.

További probléma, hogy a rendszerváltozás után szinte teljesen megszűnt két olyan mezőgazdasági termelési ág, mely a térségre jellemző volt: a dinnyetermesztés és a tejelő tehének tartása.²⁶ A dinnyetermesztés sikerét az Ormánságban az országos átlagnál magasabb napsütéses órák száma, valamint a szintén átlag feletti éves csapadékmennyiség adta, melyeknek köszönhetően az itteni dinnye két héttel korábban beérett, mint az alföldi. Ráadásul egy sikeres termelési ciklust is kialakítottak a gazdálkodók: a nyári dinnyeeladás árából ősszel sertést vettek, amit tavaszig neveltek, aztán leadtak és a befolyt összegből ültettek dinnyét. Ezt a rendszert az import, főleg Görögországból származó, dinnye megjelenése, mely a gyümölcs szezonálisát szinte teljesen megszüntetette, valamint a sertés felvásárlási árak alacsony volta és a takarmány árának növekedése szüntette meg. A tejelő tehének tartását szintén a takarmányok árának emelkedése, a tej alacsony felvásárlási ára, valamint a feldolgozóipar eltűnése a környékről lehetetlenítette el.

A népesség egy részének kicserélődése ráadásul a kisebb társadalmi közösségek felbomlásához is vezetett, melyekre jó példa az üresen álló reformátusok templomok a térségben. Újraformálódásuk azonban még folyamatban van. Például jelentős számú civil szervezet tevékenykedik a területen, akik jeleskednek a közösségépítésben is.

6. Zárszó

Az elvégzett kutatás alátámasztotta az előzetes feltételezést és magyarázta az Ormánság településeinek népességváltozását. Ugyanakkor több kérdés is felmerült, vagy nyitott maradt, melyek megválaszolása ildomos és lehetőséget ad a szerzőnek munkája folytatásához.

Az Ormánságban jelenleg folyó Ős-Dráva program például ehhez jó táptalajt biztosít. A program gerince ugyanis a korábban már bemutatott ártéri gazdálkodás feltámasztása, melyhez az eszközök a felszíni vízrendszer átalakítása, valamint a táji adottságoknak megfelelő gazdaságfejlesztés. Ezekhez kapcsolódik a térség kulturális hagyományain és természeti adottságain alapuló gazdálkodási mód megteremtése, mellyel fenntartható gazdasági fejlődés érhető el. Előtérbe kell kerülnie a táji adottságokhoz igazodó víz- és tájgazdálkodásnak, amely így a jelenlegihez képest a helyi lakosság szélesebb köre számára biztosíthat megélhetési lehetőséget. Az egykor meghatározó és mára korszerűsített ártéri gazdálkodás fenntartható hosszú távú megoldást nyújthat, amennyiben a környezet védelmét sikerül beépíteni a gazdálkodás rendszerébe. Korunkban fontos az organikus, a természettel jó kapcsolatban működő rendszerek kialakítása, ez a program pedig erre jó példa lehet. A történelmi gyökerei megvannak.

Jegyzetek/Notes

1. Wágner László: Táj és ember, az Ormánság világa. Forrás:
2. Lukácsy Imre (1907): Ormánság népe. Pécsi Irodalmi és Könyvnyomda Rt., Pécs.
3. A bikla házi lenvászonból készült fehér szoknya. Az Ormánság nyugati és északi részén biklának hívták. Ez derékban ráncolt, fél lábszárig érő bő pendely. Baranyában kebél vagy kis kebél a pendely neve, ugyanitt a Bőközben a bokáig érő fehér felsőszoknyát hívták nagy kebének.
4. Kiss Z. Géza (1991): Ormánsági változások. Fejezetek a 18–19. századi társadalom történetéből. Akadémiai Kiadó, Budapest.
5. Dr. Jelenszkyne Fábíán Ildikó: Gender alapú társadalomföldrajzi elemzés az Ormánság példáján. p. 29
6. Kiss Géza (1937): Ormánység. Sylvester Rt., Budapest. p.9
7. Algyő, Kistelek, Tápé tartozott ide például.
8. Szabó Elemér József (1937): Ormánsági települések. Geographia Pannonica. 27. Engel Könyvnyomdája, Pécs. p.15-59.
9. Kodolányi János ifj. (1960): Ormánság. Gondolat, Budapest. p.28-42.
10. Lantos Tamás (2005): Dráva menti gyümölcsészet: Tanulmányok a tájhoz alkalmazkodó gyümölcsészetéről. Ormánság Alapítvány, Drávafok. p.11-71.
11. Andorka Rudolf (2001) : A dél-dunántúli egyke kutatások története. In: Andorka Rudolf: Gyermek, család, történelem. Történeti demográfiai tanulmányok. Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság, Budapest. p.13
12. Hölbling Miksa (1845): Baranya vármegyének orvosi helyirata. Lyceum Nyomda, Pécs. p.64
13. Széchényi Imre (1906): Az egyke. Budapesti Hírlap Nyomda, Budapest. p.83
14. Buday Dezső (1909): Az egyke. Különlenyomat a Huszadik Század-ból. Deutsch Zsigmond és társa kiadása, Budapest. p.14-15.
15. Nógrády László (1913): Az egyke-gyermek. Hungaria Nyomda, Budapest. p.15-16.
16. „Magyarok, ne Kanadába, hanem Baranyába vándoroljatok ki!”. Pesti Napló 1929. november 10. A magyarság pusztulása. Pesti Napló 1929. november 17. Minden évben egy község népe hal ki a Dunántúlon! Pesti Napló 1929. november 26. A pusztuló magyarság pusztító „igazságai”. Pesti Napló 1929. december 4. Borzalmas manipulációk, gyermekházasságok, nőuralom és züllés az egész Dunántúlon. Pesti Napló 1929. december 12.

17. Hidvégi János (1938): Hulló magyarság. Athenaeum, Budapest. p.9-31.
18. A kortárs és későbbi szerzők ez irányú véleménye az elmúlt évtizedek kutatási és publikációi során megcáfolásra került, például Dr. Jelenszky Fábán Ildikó már hivatkozott disszertációjában.
19. Ragadics Tamás: Hagyományos közösségek az ormánsági kistelepüléseken
20. Buday (1909) p. 5
21. Koloh Gábor (2018): A születésszabályozás, mint társadalomtörténeti probléma. Születésszabályozás a Dél-Dunántúlon. (1790-1941) Doktori disszertáció.
22. Az 1980-as népszámlálásnál nem gyűjtöttek a vallási hovatartozásra vonatkozó adatokat.
23. A két százalékos adat összege azért haladja meg a 100%-ot mert többen vallották magukat cigánynak is és magyarnak is egyszerre
24. Pollermann Dominika (2014): Hidrológiai és hidogeológiai helyzetfelmérés az Ormánságban. p.13-17.
25. Reményi Péter (2009): Agrárgazdaság. in.: Reményi Péter, Tóth József (szerk.): Az Ormánság helye és lehetőségei, Pécs. p.145-146.
26. Reményi (2009) p150-151.

Felhasznált irodalom/References

- Andorka Rudolf (2001) : A dél-dunántúli egyke kutatások története. In: Andorka Rudolf: Gyermek, család, történelem. Történeti demográfiai tanulmányok. Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság, Budapest, 2001. p13
- Az 1869. évi népszámlálás vallási adatai. TLA Teleki László Intézet, KSH Népszámlálás, KSH Levéltár, 2005
- Buday Dezső (1909): Az egyke. Különlenyomat a Huszadik Század-ból. Deutsch Zsigmond és társa kiadása, Budapest. p.5, 14-15.
- Hidvégi János (1938): Hulló magyarság. Athenaeum, Budapest. p.9-31.
- Hölbling Miksa (1845): Baranya vármegyének orvosi helyirata. Lyceum Nyomda, Pécs. p. 64
- Dr. Jelenszky Fábán Ildikó: Gender alapú társadalomföldrajzi elemzés az Ormánság példáján. p. 29
http://old.foldrajz.ttk.pte.hu/phd/phdkoord/nv/disszert/disszertacio_jelenszkyne_nv.pdf (2020.02.01)
- Kiss Géza (1937): Ormányság. Sylvester Rt., Budapest. p.9
- Kiss Z. Géza (1991): Ormánysági változások. Fejezetek a 18–19. századi társadalom történetéből. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Kodolányi János ifj. (1960): Ormányság. Gondolat, Budapest. p.28-42.

- Koloh Gábor (2018): A születésszabályozás, mint társadalomtörténeti probléma. Születésszabályozás a Dél-Dunántúlon. (1790-1941) Doktori disszertáció.
 Forrás: https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/40463/Koloh%20G%C3%A1bor_Disszert%C3%A1ci%C3%B3.pdf?sequence=1&am%3Bp%3BisAllowed=y (2019.11.23)
- Kováts Zoltán (2001): Az Ormánság népesedés-története 1720-1990. Múzeumi tudományért Alapítvány, Szeged.
- Lantos Tamás (2005): Dráva menti gyümölcsészet: Tanulmányok a tájhoz alkalmazkodó gyümölcsészetről. Ormánság Alapítvány, Drávafok. p.11-71.
- Lukácsy Imre (1907): Ormánság népe. Pécsi Irodalmi és Könyvnyomda Rt., Pécs.
- Munkácsy Dániel: Bőköz, in.: Regélő 1842/63
 Forrás: http://real-j.mtak.hu/12176/1/RegeloPestiDivatlap_1842_2_PestiDivatlap.pdf (2019.11.20)
- Nógrády László (1913): Az egyke-gyermek. Hungaria Nyomda, Budapest. p.15-16.
- Pollermann Dominika (2014): Hidrológiai és hidrogeológiai helyzetfelmérés az Ormánságban. p.13-17.
 Forrás: <http://real.mtak.hu/9817/1/Pollermann%20Dominika-Hidrol%C3%B3giai%20%C3%A9s%20hidrogeol%C3%B3giai%20helyzetfelm%C3%A9r%C3%A9s%20az%20Orm%C3%A1ns%C3%A1gban.%20Diplomadolgozat.pdf> (2020.01.26)
- Ragadics Tamás: Hagyományos közösségek az ormánsági kistélepeken Forrás: http://szociologia.btk.pte.hu/sites/default/files/Acta_Sociologia/04_Ragadics_Tamas.pdf (2019.11.23)
- Reményi Péter (2009): Agrárgazdaság. in.: Reményi Péter, Tóth József (szerk.): Az Ormánság helye és lehetőségei, Pécs. p.145-146.
- Szabó Elemér József (1937): Ormánsági települések. Geographia Pannonica. 27. Engel Könyvnyomdája, Pécs. p.15-59.
- Széchényi Imre (1906): Az egyke. Budapesti Hírlap Nyomda, Budapest. p. 83
- Wagner László: Táj és ember, az Ormánság világa. Forrás: https://www.novenyzetiterkep.hu/sites/novenyzetiterkep.hu/files/098_WL_T%C3%A1j%20%C3%A9s%20ember%20az%20Orm%C3%A1ns%C3%A1g_421-431.pdf (2019.11.22)
- Zentai (1978) = Zentai János: Baranya megye magyar néprajzi csoportjai. in.: Ethnographia 1978/4